

**ANASTASE DEMIAN (1899-1977), FĂURITORUL PICTURII
CATEDRALEI MITROPOLITANE
SFINȚII IERARHI DIN TIMIȘOARA**

MARCEL MUNTEAN
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Arhitectura catedralei

Proiectul edificiului monumental a fost realizat de profesorul arhitect Ioan Traianescu sau Ioan Trajanescu (1875-1964)¹ care, în urma concursului dat, a fost numit de către Petre Antonescu, rectorul Academiei de Arhitectură din București². Execuția propriu-zisă a fost efectuată de către inginerii: Dumitru Marcu, Vasile Gama, Nicolae Dordea. Precizăm că meșterii care au ridicat monumentul au fost cu experiență în acest domeniu, ei participând și la construirea Catedralelor din Cluj și Alba Iulia.

Având în vedere spațiul central al acestei grandioase construcții și ținând seama de exigențele urbanistice, precizăm că s-a evitat stabilirea rânduiei răsăritene, în ceea ce privește orientarea spre vest-est și s-a ales cea de plasare nord-sud. Astfel spus, Catedrala este construită pe esplanada ce încheie pe cele două laturi dreptunghiulare clădirea Operei și cea a edificiului propriu-zis.

Construcția a durat între anii 1936-1941, fiind una dintre cele mai înalte edificii de acest gen din țara noastră.

Întreaga suprafață a sa este de peste 1500 mp, iar lungimea de 62,98 m și lățimea de 31,98 m. Înălțimea totală este de 82,32 m.

Din considerente liturgice, dar și specific locale, arhitectul purcede la alegerea unui model tipic bizantin influențat din arhitectura religioasă moldovenească și muntenească, pe care le armonizează cu elemente venite atât din Banat, cât și din Ardeal.

Edificiul se desfășoară pe un plan longitudinal, având încorporate cele patru elemente caracteristice artei sacre orientale: pridvor deschis (exonartex), pronaos, naos și altar, cărora li s-au adăugat și alte câteva încăperi auxiliare.

Biserica are un plan de cruce cu brațele scurte vizibil în naos. În mijlocul său se ridică patru arcade cu arce în plin cintru. Ele construiesc în interior bolți care la rândul lor definesc brațele crucii. Întregul monument se înalță pe un

---

¹ Stoica, Ionescu-Ghinea 2005, p. 105. Arhitectul a realizat o biserică la București ce păstrează stilul repetiv, poziția exterioară și forma interioară, dar de alte dimensiuni: fațadă, turnuri, planimetrie, succesiunea cărămizii alternative întâlnite și la alte monumente asemănătoare: Catedrala Sfântul Dumitru din Craiova, Biserica Sfântul Spiridon (Spirea Veche) și Biserica Sărindar, ambele din București.

² Suci, Niculescu, Țigu 1979, p. 90. Ioan Traianescu a fost elev a lui Ion Mincu. El a continuat tradiția maestrului său, iar catedrala din Timișoara reprezintă încununarea operei sale.

soclu, alcătuit din douăsprezece trepte. El se articulează ierarhizat spre înălțime, având în centru turla de pe naos (**fig. 1**).

Ansamblul este dominat de un acoperiș grandios de sorginte moldovenească. El este confecționat din țiglă smălțuită, colorată verde, galben și roșu, cu predominanța celei dintâi. Forme geometrice triunghiulare, romboidale și sferice animă într-un mod expresiv suprafața lor. Acest veșmânt colorat are directă legătură cu cel întâlnit la Biserica Sfântul Gheorghe din Suceava.

Acoperișurile sunt distincte pe fiecare corp în parte, care la rândul lor au baze pătrate sau poligonale, fiind prevăzute cu panta executată și streșina frântă³. Turla de pe naos, fiind cea mai înaltă, are o bază stelată, asemenea celor moldovenești. Ea este împrejmuțată de cele patru turla mici, plasate pe cele patru case ale scăriilor. Ele sunt la rândul lor alcătuite din două părți inegale. Cea de jos are o bază poligonală, iar cea de sus una pătrată.

Ferestrele suple ce mărginesc corpurile turnurilor au acadramente de inspirație gotică. Ele au ca element ornamental lesene încheiate în partea superioară cu arce gemene, sprijinite la centru pe consolete. Extradusul arcelor este decorat în centru cu câte un disc ceramic.

Brâul de cărămidă ce leagă ansamblul formează o cornișoară zimțată. În partea de jos a cornișei se observă ritmul unui șir de nișe, ce ne duce cu gândul la ocnile moldovenești, ce se organizau câte două deasupra arcaturilor ferestrelor. Ocnile se succed pe întreg ansamblul eclezial.

Corpul Catedralei văzut pe exterior cuprinde trei nivele. Primul este constituit dintr-un pridvor deschis cu cinci arcade susținute de stâlpi, vizibil pe laturile longitudinale. Cel de-al doilea nivel este retras față de cel dintâi, având o structură distinctă. Trei ferestre bifore, dintre care cea din mijloc este mai mare, au arce ușor frânte și cu chei marcate, incluse în ancadramente. Ultimul nivel este la rândul lui mai retras decât celălalt, fiind împodobit cu un șir de ocnile sub streșină, ce se transformă în ferestre, atunci când le regăsim pe turnurile de colț.

Aceste turnuri de colț au ferestre înalte cu ancadramente, specifice artei medievale, dând ansamblului o notă de creștere pe verticală. Altarul este asemenea unui semicilindru cu un acoperiș conic. Întreg exteriorul monumentului pe verticală este ritmat cu lesene. Veșmântarul ce are un acoperiș separat este și el decorat cu arcaturi oarbe, ce se termină la nivelul soclului.

Turnul clopotniță este cel mai voluminos, el este amplasat la intrare, fiind singurul element ce provine din aria arhitecturii transilvănene. El este flancat de alte două turnuri simetrice și mai joase. La baza sa se înalță pridvorul, element întâlnit și pe cele două fațade laterale. În partea de sus, un ritm de șaisprezece colonete pe care se sprijină arce în plin cintru, alcătuiesc o zonă de umbră și lumină a ansamblului, dând totodată, impresia de suplețe.

---

³*Ibidem*, p. 95.

În subsolul altarului, arhitectul a prevăzut existența unei capele destinată ierarhilor bănățeni. Acest detaliu îl întâlnim și în arhitectura moldovenească unde purta numele de *gropniță*, de asemenea în aria muntenească el era denumit necropolă⁴ și era mai întotdeauna în pronaos. În aceeași zonă a subsolului, găsim un alt spațiu destinat muzeului, ce adăpostește o amplă colecție de artă religioasă⁵.

La exterior, arhitectul Ioan Traianescu a proiectat o variație de materiale provenite din aria artei românești. Policromia ansamblului este dată de cărămida roșie și galbenă în alternanță, ce este structurată în benzi orizontale (asize). Alături de acestea monumentul este împodobit cu discuri de ceramică, element definitoriu preluat din arhitectura moldovenească.

Pe fațadă a fost așezat un arc monumental, în plin cintru, el este urmat de un altul ce structurează trei ferestre susținute de două colonete, iar mai jos se reliefează următorul, mai mic, ce înscrie icoana de hram, realizată în tehnica mozaicului, în anul 1952, de către Maria Laurenția Minulescu⁶. Turnurile de pe cele două laturi ce încadrează clopotnița au acoperișuri piramidale cu baza octogonală. Legătura dintre partea din față și turnul de pe naos se face printr-un acoperiș neutru.

Interiorul

Ca element decorativ reținem prezența unor funii răsucite numite torsade (definite de trei toruri) ce se găsesc, atât la extradadosul arcelor, cât și pe lungimea stâlpilor de susținere și până la nivelul galeriilor laterale⁷.

Bolțile moldovenești utilizate susțin turla monumentală, ce la rândul ei se sprijină pe un sistem de pandantivi, ținuți de un tambur circular cu diametru egal cu latura pătratului de bază. Pe acest tambur sunt rânduite patru arce așezate cu nașterile deasupra cheilor de bază, solidare cu tamburul. Acestea la rândul lor, constituie patru trompe cilindrice. Ele devin baza unui nou tambur circular, ce este mai mic față de latura pătratului original. Toate aceste elemente structurează în zveltețe turla, ce pare că se elansează pe acest sistem de boltire. Față de sistemul de înălțare a turelor folosit în epoca ștefaniană, arhitectul mai adaugă peste al doilea tambur încă opt arcade puse pieziș, ce sunt susținute de consolete. Ele nu au doar un rol structural, semnificativ, ci și unul estetic, deoarece amintesc de sistemul de boltire, utilizat la biserica Sfântul Gheorghe din Hârlău. Turla este segmentată de un număr de ferestre ce au rol de iluminător al coplei.

---

⁴ Drăguț 1982, p. 237, 238.

⁵ Suci, Niculescu, Țigu 1979, p. 94.

⁶ *Ibidem*, p. 97.

⁷ Drăguț 1976, p. 131. Acest element decorativ apare, atât în Moldova, cât și în Țara Românească. Cel mai reprezentativ monument este cu siguranță Mănăstirea Dragomirna, unde torsada semnifică unirea celor trei provincii românești.

Brațele crucii laterale sunt articulate pe două niveluri. La cel superior, o galerie de parapeti decorați cu motive brâncovenesti, marchează și încinge pe cele trei laturi naosul.

La cel inferior se observă împărțirea față de partea centrală, prin cinci arce în plin cintru, cu coloane și capiteluri cu motive bizantine. Acestea sunt înălțate cu 30 de centimetri față de planul central al naosului. Sistemul de boltire a lor este în arce false în cruce.

Celelalte două brațe ale crucii naosului ce au adâncimea de trei metri, conduc de la intrarea edificiului spre altar, formând două arce triumfale prin bolțile semicilindrice ce le acoperă; ele au o deschidere de 16 metri.

Brațul ce constituie partea centrală și conduce spre absida altarului este flancat de iconostasul masiv, de lemn.

Altarul este de formă semicirculară fiind împodobit cu semicupolă, iar în imediata apropiere, mai precis în jurul său se vizualizează veșmântarul.

Revenind în naos, amintim de faptul că el este luminat puternic cu ajutorul a șase ferestre alăturate (bifore), dintre care cele din mijloc sunt puțin mai înalte. Crucea naosului este înscrisă în patru case ale scărilor, aflate în colțuri, legate cu pridvoare deschise spre exterior. Legătura spre pronaos este făcută de o dublă arcadă, ca și în cazul bisericilor muntenești⁸.

Pronaosul este format din două zone: una perimetrală împărțită pe două nivele și alta ce este deschisă spre naos. Bolta de pe naos este semicilindrică, ea este de aceeași înălțime cu arcadele mari ce flanchează monumentul. Legătura dintre cele două zone se face printr-o succesiune de arcade suprapuse. Ele sunt sprijinite pe trei coloane mai înalte decât cele ce se află în partea inferioară. Galeriile ce se formează din această alăturare de coloane și arcade, dau impresia de înălțare și elansare a pronaosului.

Cafasul grandios se desfășoară deasupra intrării, el este alcătuit dintr-o galerie adâncă ce adăpostește corul. Un parapet traforat mărginește etajul și în părțile laterale, unindu-se către galeria ce străjuiește naosul.

O succesiune ritmică de uși decorate, desparte pronaosul de exonartex ori așa-zisa tindă. Prevăzut cu un tavan pătrat, exonartexul susține turnul clopotniței, având totodată pe cele două laturi două încăperi simetrice. Din acest spațiu se deschid cele cinci uși principale, de intrare în Catedrală. Pridvorul deschis cu cele cinci arcade, ușor frânte, cu extradusul amplu marcat, scoate în evidență stâlpii grandioși cu secțiune octogonală. Ansamblul de stâlpi se desfășoară pe cele trei laturi ale turnului clopotniță cu câte două travee pe fațadele laterale.

Arhitectul Ioan Traianescu crează o adevărată sinteză de artă eclezială românească, în ceea ce privește ansamblul și detaliul grandioasei Catedrale.

---

⁸*Ibidem*, p. 93.

Dominat de turla principală, dar și de alcătuirea celorlalte turla și acoperișuri, monumentul se definește ca unul original și autentic.

Pictura interioară

Impresionantă prin forța de expresie a unității stilistice și artistice, pictura Catedralei din Timișoara denotă o integrare și o cunoaștere profundă a picturii bizantine, transpusă într-un spațiu eclezial nou, dominat de proporții grandioase și de o arhitectură specific românească, tradițională (**fig. 2**). Pictura monumentală a fost câștigată prin concurs de pictorul Anastase Demian (1899-1977), cel care a reușit *o adaptare remarcabilă a liniei bizantine cu un sentiment al trecutului istoric la fel de puternic și clar ca acela la linia vie și nobilă a vieții și care a însoțit observația vieții și a oamenilor contemporani*, așa cum nota T. Vianu în momentul fericit al desemnării artistului ca făuritor și creator al picturii catedralei⁹.

Sfântul Altar are în alcătuirea sa o succesiune de scene ce relevă caracterul liturgic al evenimentelor ce se săvârșesc în acest spațiu. În concă domină *Maica Domnului cu Pruncul pe tron*,¹⁰ înconjurată de șase îngeri, trei de o parte și trei de cealaltă, precum și de cei doi Arhangheli, în gesturi de umilință și rugăciune (**fig. 3**)¹¹. Fecioara e prezentată cu fața îndreptată către privitor, cu expresia plină de blândețe și cu mâna dreaptă ridicată în gest de salut, gest pe care îl observăm și în alte redactări iconografice a lui Anastase Demian, ca de exemplu la catedrala din Sibiu sau la capela Seminarului Teologic de la Caransebeș. Iisus repetă același gest a mâinii drepte, în vreme ce cu stânga ține Sfânta Evanghelie. Întreaga scenă se profilează pe fondul albastru nuanțat.

Un motiv decorativ concentrează și delimitează scena de registrul următor, de mai jos, care îi înfățișează pe Sfinții Ierarhi în atitudini de liturghisitori, alături de doi *Arhidiaconi Ștefan și Laurențiu* și de *Sfinții Roman Melodul, Cosma și Damian*, de la vest la est, ce încep și încheie registrul iconografic. În atitudini respectuoase și în poziții solemne sunt pictați: *Sfântul Ierarh Ioan Gură de Aur, Sfântul Ierarh Grigorie Teologul, Sfântul Ierarh Vasile cel Mare, Sfântul Ierarh Grigore Dialogul*.

Tema *Cinei celei de Taină* ocupă hemiciclul în partea mediană (**fig. 4**). Artistul a optat pentru înfățișarea tipologică a aspectului istoric a temei, urmând

⁹ Opriș 1988, p. 233, 234, 235.

¹⁰ Muntean 2015, p. 191. Tema iconografică apare începând din veacul al VI-lea în decorația absidei Sfântului Altar. La început, respectiv în secolul al IV-lea, îl întâlnim redat pe Hristos pe tron. În veacul al VIII-lea Maica Domnului se va picta în acest spațiu. Izvorul noii reprezentări este ideea de mijlocire a Mariei, cuprins într-o rugăciune de la sfârșitul utreniei, rugăciune existentă și la slujba proscomidiei. Ideea de intercesiune sau mijlocire este legată de cea a întrupării lui Hristos din Fecioară.

¹¹ La biserica domnească de la Argeș, *Fecioara cu Pruncul* este secundată de doi arhangheli care au alătura pe Sfinții Ioan Gură de Aur și Nicolae.

tradiția apuseană care îl așează pe Hristos în centrul compoziției. Apostolii în mișcări ample participă la misterul euharistic. În spatele figurilor se văd trei firide dreptunghiulare, aluzie la *Cina* lui Leonardo, acolo fiind înlocuite cu trei ferestre¹². Despărțite de două panouri cu motivul Sfintei Cruci, pe același registru, la cele două laturi ale absidei se află, pe partea estică scena *Trădarea lui Iuda*, în timp ce pe partea opusă este redată tema *Rugăciunii lui Iisus din Grădina Ghetsimani*. Inedită este prezența *potirului* într-un nimb, precum și cea a unui înger ce veghează în noapte asupra Mântuitorului rugător.

În partea inferioară a absidei altarului, într-o succesiune ritmică sunt înfățișați în cadre distincte, când *serafimi*, când *îngeri* în grupuri.

Arcul triumfal (pe partea interioară) e dominat de *Hristos cu Crucea Sa*, în mijloc, împresurat de cei doisprezece Apostoli, reprezentați fragmentar, doi câte doi (de la mijloc în sus), pe cele două părți (**fig. 5**)¹³. Continuând succesiunea și fiind despărțite de motive decorative, în partea de est, pe arcul din fața iconostasului sunt vizibile trei scene, de sus în jos: *Învierea fiicei lui Iair*, *Pescuirea minunată* și *Predica de pe munte*. În partea vestică, păstrând caracteristicile, sunt următoarele: *Învierea lui Lazăr*, *Iisus pe mare*, *Înmulțirea pâinilor*. Pe linia mediană, deasupra scenelor evanghelice amintite se observă într-un medalion monumental *Mielul cu crucea* – simbol paleocreștin a lui Hristos. La baza acestei impozante pleiade de scene biblice, în ambele părți laterale se finalizează, încadrate în câte o nișă, două scene ce cuprind câte trei îngeri simetrici redați în picioare, purtând filactere desfășurate. Pe aceeași linie, coborând privirea în partea de jos și deasupra soclului înalt de marmură se vede într-o altă nișă, mult mai mică, un serafim.

Pe partea exterioară, arcul de boltă cuprinde o teorie de Îngeri ce sunt înfățișați, în mod gradual de la poziția statică la cea în plină mișcare. Atitudinea de oranți ai vestitorilor divini e un laitmotiv al pictorului. Distincția mâinilor ridicate o întâlnim cu pregnanță în multe scene. În partea superioară această friză are *Mandyliionul* sau chipul Mântuitorului nefăcut de mână omenească. Semnificativă este culoarea, și în acest caz, Demian așează această anghelofanie pe fondul radiant de roșu oxid.

Naosul

Înălțându-ne privirea spre turla naosului suntem impresionați de măreția *Pantocratorului*. Dintru înalt ne privesc ochii expresivi ai Domnului ce este înveșmântat într-un himation sau mantie de culoarea roșu vibrant, în timp ce hitonul e zugrăvit în nuanțe luminoase de ocru-alb, totul profilându-se pe fondul albastru-cobaltiu. În jurul lui Iisus pe banda circulară stau cuvintele: *Eu sunt*

¹² Muntean 2015, p. 173.

¹³ Tema Mântuitorului cu Crucea este frecvent întâlnită în pictura occidentală, de exemplu la El Greco, *Hristos ducându-și crucea*, 1578, Muzeul Prado, Madrid.

Lumina Lumii, cel ce Mă urmează nu va umbla întru întuneric, ci va avea lumina vieții (Ioan 8, 12). De regulă ele pot exista înscrise pe paginile Sfintei Evanghelii, dar, în acest caz, cartea sfântă se află ținută în mâna Sa stângă, în timp ce cu dreapta face gestul de binecuvântare (**fig. 6**). Un șir de 16 ferestre desparte cupola de corpul său cilindric și de tambur unde artistul a pictat, în medalioane, opt *Prooroci: Osia, Ioil, Naum, Avdia, Miheia, Ieremia, Iona, Agheu*. Pandantivii mici au fost destinați și altor *Profeți: Moise, David, Isaia și Ilie*, iar în timpanele ce se desfășoară în jurul cupolei sunt ilustrate patru sărbători împărătești, pe latura vestică: *Boboteaza, Crăciunul* și pe cea estică și *Ispasul*. Pe cilindrul cupolei și la baza ei sunt redați cei doisprezece Apostoli în medalioane.

Susținând ampla cupolă, pandantivii grandioși au reprezentați pe cei patru Sfinți Evangheliști în proporții monumentale, amintindu-ne că prin scrierile lor insuflă de Duhul Sfânt au făcut înțelese lumii întregi, faptele și cuvintele Mântuitorului (**fig. 7**). Pe latura vestică sunt *Evangheliștii Matei și Luca*, în timp ce pe cea opusă apar *Sfinții Ioan și Marcu*. Fiecare dintre ei sunt înfățișați cu simbolurile lor, în veșminte grave, cu drapaje adânci, în atitudini meditative. Un decor arhitectural încadrează în planul secund scenele.

Latura de vest și partea superioară a arcului e destinată *Mântuitorului în slavă*, pictat într-un medalion. Acesta este încadrat simetric de doi îngeri, iar dedesubtul lor, în dreapta și în stânga celor șase ferestre se vizualizează patru cuvioși înfățișați mult mai mari, grupați doi câte doi. Pe arcul nișei ne întâmpină în cercuri pictați *Sfinții Andrei, Sofronie, Damaschin, Ignatie, Efrem Sirul și Cosma Melodul*. Ei sunt sacadați într-un ritm cu elemente decorativ-zoomorfe. Doi sfinți militari încheie șirul la baza arcului.

Privind întreg ansamblul nișei ne impresionează două compoziții ce narează două evenimente semnificative din viața lui Iisus, spre altar *Iisus la 12 ani în templu* și în cealaltă parte *Fuga în Egipt*. La baza tribunei și în cele două timpane a logiilor, despărțite de alte patru bolte sunt pictați cei doi sfinți militari *Gheorghe* în veșminte de oștean și *Dimitrie* într-o manta lungă, prinsă într-o agrafă pe umăr.

Latura de est e dominată, în planul de sus, de silueta *Maicii Domnului cu Pruncul* în poziție de orantă cu brațele ridicate, amândoi fiind pictați într-un medalion. Doi îngeri susțin medalionul, în timp ce dedesubtul lor, alți patru Sfinți sunt rânduiți doi câte doi, în proporții monumentale.

Două compoziții sunt așezate la baza mării nișe: *Nunta din Cana Galilei și Ispitirea lui Iisus* (**fig. 10**).

Deasupra ansamblului, pe arcul nișei, în șase medalioane mai mici și intercalați de motive ornamentale sunt iscusit sugerați Sfinții: *Iosif Imnograful*,

*Arsenie, Gherman, Ignatie, Ciprian și Anastasie*¹⁴. La baza arcului, doi sfinți militari veghează întregul. Și în acest caz Sfinții militari apar încheind ciclul acestei părți estice. În logia de la baza tribunei sunt zugrăvite în cele două timpane a logiilor cele două sfinte cu moaște la noi în țară: *Parascheva* și *Ecaterina*.

Pe arcul măreț, impozant ce desparte și totodată, leagă naosul de pronaos sunt incasate patru nișe simetrice, iar în zona superioară sunt evocați plastic șapte diaconi ai Bisericii Răsăritene: *Timon, Nicanor, Prohor, Ștefan, Filip, Paramena* și *Nicolae*. Privind spre latura de vest, pe două dintre nișele menționate se află sus, *Sfântul Hristofor cu Iisus* ce este zugrăvit pe umerii săi și jos, *Sfinții Apostoli Petru și Pavel* (**fig. 11**); iar pe cea de est, în aceeași dispoziție: *Iisus și femeia samarineancă* (**fig. 9**) și *Sfinții Împărați întocmai ca Apostolii Constantin și mama sa Elena*. Cei doi au coroane imperiale, fiind încadrați de Sfânta Cruce.

Pronaosul

Pronaosul, din punct de vedere a suprafeței, mai mic ca cel al naosului este caracterizat și printr-o armonie cromatică distinctă. În partea superioară precumpănitoare este falnică temă iconografică a *Pogorării Duhului Sfânt* ce se desfășoară pe cele două laturi, vest, est. Tema e reluată de artist în diverse monumente, cu aceeași intensitate dinamică se întâlnește în decorarea catedralei de la Sibiu¹⁵. La Cluj scena e regăsită în bolta de pe naos¹⁶.

Grupăți șase câte șase, apostolii sunt integrați într-un interior somptuos mărginit de patru coloane cu capiteluri și trei nișe sugerate pe un fond gri sonor, despărțit în partea de jos de o bandă colorată în verde închis. Deasupra celor două compoziții dinamice și grandioase, ca proporții se reliefează într-un cadru circular cu nori dublați și serafimi *Porumbelul în glorie* - simbolul Sfântului Duh. Verdele transparent ce colorează întregul arc, leagă și armonizează unitatea cromatică a catedralei.

Pe arcul de triumf dinaintea corului și în partea nordică e reprezentată *Sfânta Treime* de tip occidental (Tatăl, Cel Vechi de Zile, asemeni unui bătrân, Fiul tânăr și Sfântul Duh în ipostaza iconografică a unui porumbel în slavă). Tema este acompaniată simetric, pe ambele părți, de câte trei grupuri de îngeri cu filacter desfășurat, ce par a cânta (**fig. 8**).

În cele două balcoane ce întregesc laturile lungi a impunătoarei catedrale se află înfățișate compozițiile, pe partea vestică *Jertfa lui Avraam* (spre sud) și *Coborârea de pe cruce* (spre nord) (**fig. 12**), iar pe cea estică, *Ospeția lui Avraam* (spre sud) (**fig. 15**) și *Punerea în mormânt* (spre nord). Reale

¹⁴ *Ibidem*, p. 138.

¹⁵ *Catedrala ...* 2011, p. 120, 121.

¹⁶ Muntean 2012, p. 390.

similitudini plastice coexistă la poziția lui Hristos cu panoul de la Florența a lui Beato Angelico (**fig. 13**). În galeria vestică sunt zugrăvite scenele: *Sfântul Prooroc Ilie* (spre sud) și *Întoarcerea Fiului risipitor* (spre nord); în vreme ce pe partea opusă, urmând aceiași orânduire se află temele *Vameșul și fariseul la templu* și *Săracul Iov*.

Corul sau cafasul

Bolta monumentală a cafasului este dominată de reprezentarea *Sfântului Prooroc David cu lira* sa (**fig. 14**). În jurul său se observă un cerc de 8 motive florale ce sunt la rândul lor încadrate în alte 16 de heruvimi colorați în nuanțe de roșu deschis. La baza bolții semicilindrice sunt redați doi câte doi îngerii, așezați, cântând la trompete, iar în jur sunt pictați nori în registre paralele. În partea de jos a bolții se găsesc reprezentate două compoziții monumentale, pe peretele vestic *Adormirea Maicii Domnului*, iar pe cel estic *Intrarea în Biserică Maicii Domnului*.

Pe peretele nordic se văd alte patru figuri de sfinți; în partea stângă *Sfântul Ierarh Nicolae*, iar pe cel vestic *Sfânta Cuvioasă Filofteia*, urmând ca la baza scenei să fie înfățișați alți doi sfinți melozi.

Galeria nordică în partea de jos este scindată de 6 coloane și de tot atâția stâlpi care au în timpane reprezentările unei compoziții *Deisis* repartizată autonom. În centru *Hristos binecuvântând*, flancat de *Maica Domnului* și de *Sfântul Ioan Înaintemergător*, de asemenea, șirul se finalizează cu busturile pictate ale *Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil*.

Exonartexul

Gândit ca un loc de trecere de la intrare către corpul impunător al pronaosului, exonartexul este un spațiu de formă pătrată, puțin mai scund. Aici precumpănitoare sunt scenele legate de temele *Facerii*, dar și a *Judecării de Apoi*. Tavanul prezintă o amplă reprezentare a lui *Hristos pe tron* înconjurat de îngerii păzitori, reprezentare ce ne amintește de poziționarea Sa în grandioasele scene întâlnite în frescele omonime din nordul Moldovei (**fig. 16**). În imediata sa apropiere sunt înfățișați sfinții apostoli, rânduiți pe un jilț monumental, iar pe laturile opuse apar două scene vechi testamentare, spre sud *Adam și Eva în paradis* sau *Păcatul originar*, iar spre nord, *Izgonirea din Rai*. Despărțite de câte două nișe cu reprezentări de îngerii bust și intercalate cu ușile de intrare în edificiu se găsesc pe latura de nord, portretul regelui Mihai și în partea dreaptă chipul ierarhului ctitor, mitropolitul Vasile Lăzărescu. Pe cei doi mari pereți laterali, respectiv pe cel vestic este figurată scena *Iadului*, în timp ce pe cel estic este cea a *Raiului*. Câte doi îngerii, de proporții impunătoare, sunt așezați în centrul compoziției, iar în jur se văd figuri umane în gesturi de suferință ori de bucurie și veselie, în funcție de temă. Vestitorii divini sunt pictați, purtând în

mâini câte un cântar, semn al măsurării faptelor celor muritori. În ambele scene, la baza lucrărilor se găsesc semnăturile maestrului *A. Demian, 1946*.

La intrare în falnica catedrală, deasupra ușilor de lemn sculptat cu motive florale sunt înfățișați *Fecioara* cu *Sfântul Ioan Botezătorul*, avându-L în mijloc pe *Hristos* de tipul *Emanuel* binecuvântând cu ambele mâini. Pe cele două laturi ne întâmpină cu atributele tipologice *Sfântul Arhanghel Mihail* cu sabia ridicată și *Sfântul Arhanghel Gavriil* cu floarea de crin (**fig. 17**).

Concluzii

Considerăm că această prezentare a grandioasei catedrale timșorene, cu siguranță cea mai semnificativă din spațiul românesc interbelic, ne-a dat posibilitatea unor prime abordări stilistice și estetice necesare unui studiu, pe care dorim să-l dedicăm creației bisericești a pictorului Anastase Demian.

Cu o valoare intrinsecă monumentală, pictura catedralei se definește ca una originală, autentică, specific postbizantină cu elemente profunde, inspirate din arta românească autohtonă¹⁷.

Armonia ansamblului trădează sensibilitatea și știința artistului român, format în marile școli ale timpului, care a știut să preia și să transforme întregul tezaur al artei religioase, și nu numai, într-un tot armonios, redând privitorului bucuria întâlnirii cu arta divină, cu Dumnezeu.

Frumusețea întregului arhitectonic e secundată de frumusețea și ritmul interior al elementelor decorative și figurative ale picturii.

Desenul sintetizat, linia amplă, riguroasă, compozițiile grandioase, decorația păstrată în echilibru și bun gust stau într-o relație unitară cu paleta cromatică în care: roșurile, culorile de pământ, ocrurile se acordă cu albastrul vibrant, dar, mai cu seamă cu verdele stins și potolit ce definește spațiul terestru.

Privind catedrala, capodoperă a artei bisericești din veacul al XX-lea, nu poți decât să rămâi profund impresionat, atât de frumusețea artei picturale, cât și de puterea de transpunere a marilor momente din Noul și Vechiul Testament, într-o viziune de maximă intensitate creativă, supusă totodată regulilor Erminiei bizantine. Prin forța sa edificatoare și ziditoare, pictura lui Anastase Demian devine un real povăduitor al adevărurilor Evangheliei lui Hristos, dând posibilitatea credincioșilor să întrezărească viața viitoare și frumusețea veșnică a Raiului.

---

¹⁷ Lăptoiu 2014, p. 370.

**Anastase Demian (1899-1977) the painter of the *Three Holy Hierarchs*
Metropolitan Cathedral of Timisoara**

ABSTRACT

The present study encompasses the elements of external and internal architecture of the *Three Holy Hierarchs* Metropolitan Cathedral of Timisoara, and proposes a review of iconographic themes as Anastase Demian the painter (1899-1977) developed and represented them between 1940-1946.

The work of architect Ioan Traianescu (1875-1964), the Cathedral of Timisoara, remarks by majesty and grandeur, as one of the most important places of worship in the interwar period. Following the example of Orthodox edifices throughout the centuries, the Cathedral keeps the traditional division rooted in Byzantium, in terms of architectural plan, namely: altar, nave, narthex, exonarthex. The monument is synthesis of the predominant Moldavian style and the Wallachian one found in the area of inside elements.

Fresco painting executed in Byzantine style by the famous painter mentioned above is an original one, authentic, post-Byzantine with deeply rooted elements inspired by native Romanian art.

Synthesized drawing, thick, rigorous line, original compositions, balanced and stylish decorations form a unitary relationship with the colour palette.

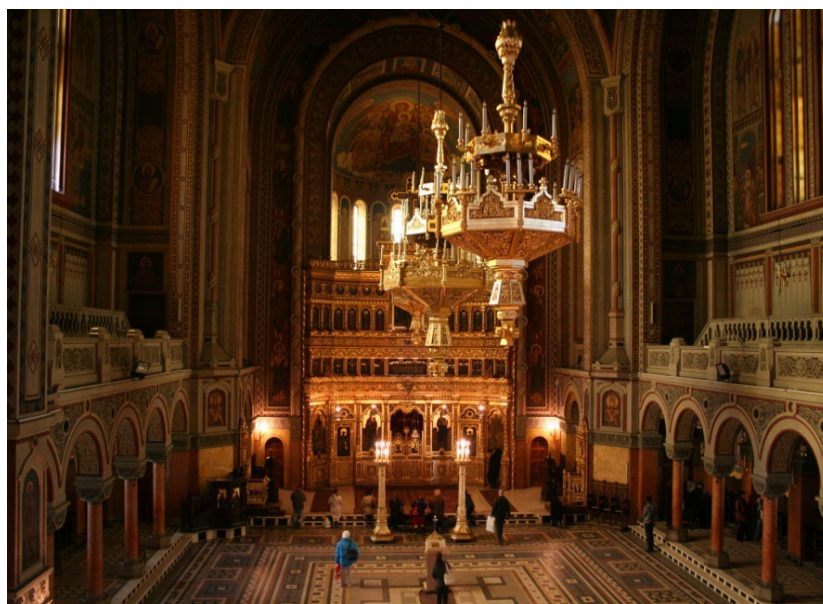
Edifying and creative, Anastase Demian's painting becomes a real preacher of the truths of Christ Gospel, enabling believers anticipation of future life and eternal beauty of Heaven.

Explanation of figures

- Fig. 1.** - Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 2.** - Three Holy Hierarchs Cathedral, interior, Timișoara
- Fig. 3.** - Anastase Demian, *Seraph*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 4.** - Anastase Demian, *The Last Supper*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 5.** - Anastase Demian, triumphal arch and apse of the altar, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 6.** - Anastase Demian, dome, pendentives, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 7.** - Anastase Demian, nave, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 8.** - Anastase Demian, *Holy musicians*, organ loft, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 9.** - Anastase Demian, *Jesus and the Samaritan woman*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 10.** - Anastase Demian, *Marriage at Cana*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 11.** - Anastase Demian, *Saint Apostles Peter and Paul*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 12.** - Anastase Demian, *Descent from the Cross*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 13.** - Beato Angelico, *Descent from the Cross*, 1432/34, Museo Nazionale di San Marco di Firenze, Florence
- Fig. 14.** - Anastase Demian, *The prophet David, the Assumption and Presentation of the Blessed Virgin Mary*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 15.** - Anastase Demian, *Holy Trinity (Abraham's hospitality)*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 16.** - Anastase Demian, *Throning Christ*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara
- Fig. 17.** - Anastase Demian, *Archangel Gabriel*, Three Holy Hierarchs Cathedral, Timișoara

Fig. 1. - Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

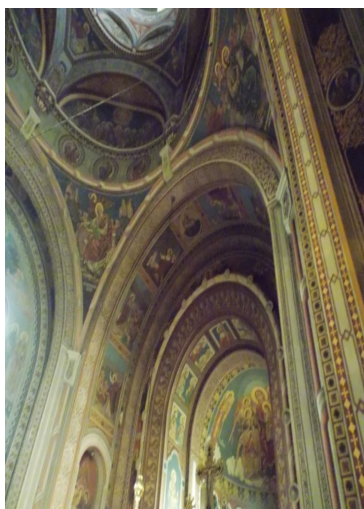
Fig. 2. - Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara, interior

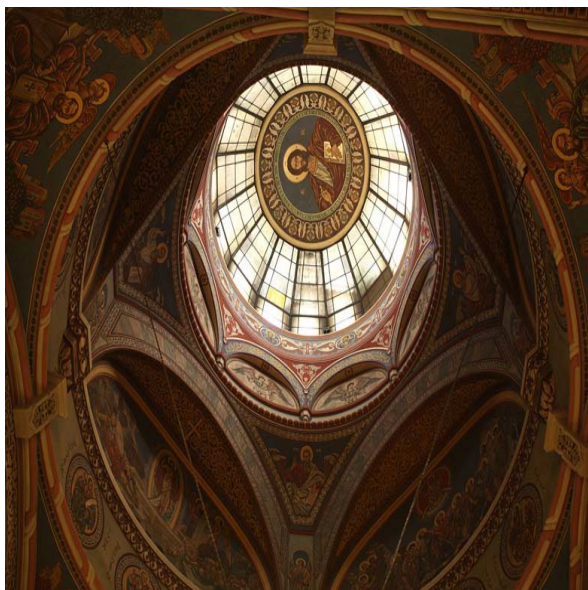
Fig. 3. - Anastase Demian, *Serafim*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

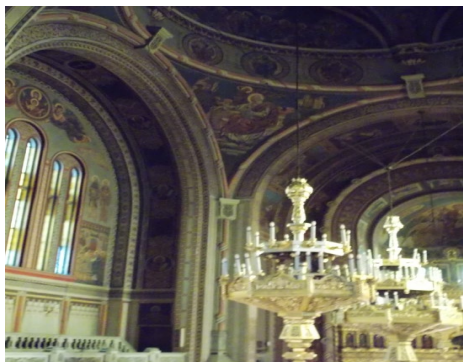
Fig. 4. - Anastase Demian, *Cina cea de Taină*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

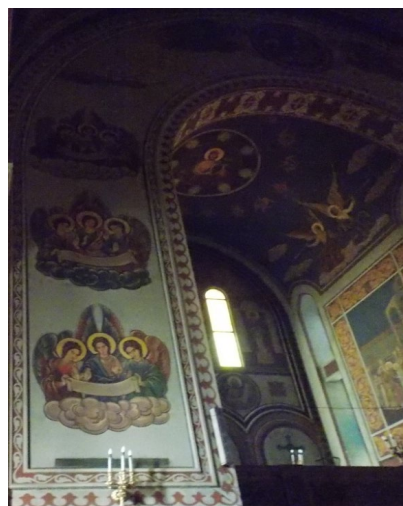
Fig. 5. - Anastase Demian, arc triumfal și absida altarului, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 6. - Anastase Demian, cupolă, pandantivi, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 7. - Anastase Demian, naos, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 8. - Anastase Demian, *Sfinți muzicanți*, cafas, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 9. - Anastase Demian, *Isus și samarineanca*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 10. - Anastase Demian, *Nunta din Cana*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

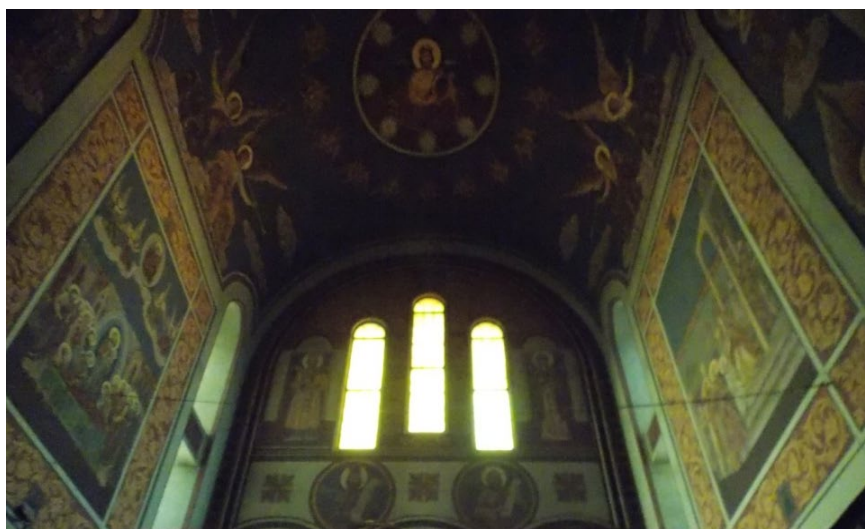
Fig. 11. - Anastase Demian, *Sfinții Apostoli Petru și Pavel*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 12. - Anastase Demian, *Luarea de pe cruce*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 13. - Beato Angelico, *Luarea de pe cruce*, 1432/34, Museo Nazionale di San Marco di Firenze, Florența

Fig. 14. - Anastase Demian, *Proorocul David, Adormirea Fecioarei și Intrarea în Biserică a Maicii Domnului*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 15. - Anastase Demian, *Sfânta Treime (Ospeția lui Avraam)*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 16. - Anastase Demian, *Hristos pe tron*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Fig. 17. - Anastase Demian, *Arhanghelul Gavriil*, Catedrala „Sfinții Trei Ierarhi”, Timișoara

Abrevieri bibliografice

- Catedrala ...*2011 – *Catedrala Mitropolitană din Sibiu*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2011
 Drăguț 1976 - Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976
 Drăguț 1982 – Vasile Drăguț, *Arta românească*, vol. I, Ed. Meridiane, București, 1982
 Lăptoiu 2014 – Negoită Lăptoiu, *Incursiuni în arta românească*, vol. V, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2014
 Muntean 2015 – Gheorghe Marcel Muntean, *Teme iconografice creștine*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2015
 Opriș 1988 – Ioan Opriș, *Protejarea mărturiilor culturale artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988
 Stoica, Ionescu-Neculai 2005 – Lucia Stoica, Ghinea Ionescu-Neculai, *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București – Bisericile Ortodoxe, vol. I*, Ed. Universală, București, 2005
 Suci, Niculescu, Țigu 1979 – I. D. Suci, Doina Niculescu, Gh. Viorel Țigu, *Catedrala Mitropoliei Banatului*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1979
 Ștefănescu 1973 – I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, Ed. Meridiane, București, 1973

Cuvinte-cheie: Anastase Demian, Ioan Traianescu, stil bizantin, catedrala mitropolitană Sfinții Trei Ierarhi, frescă, altar, naos, pronaos

Keywords: Anastase Demian, Ioan Traianescu, Byzantine style, the Three Holy Hierarchs Metropolitan Cathedral, fresco, altar, nave, narthex